

Denne artikel blev trykt i *Helhed og Delhed: Teoretiske og metodiske studier over komplicerede psykobiologiske fænomener. Festskrift til Iven Reventlow 2.6.1986*. Redigeret af Ib Damgaard Petersen og Arne Friemuth Petersen. København: Forlaget Politiske Studier. 1986. 117-128.

Fra hundestejler til noveller Metodeproblemer - endnu engang

Cay Dollerup & Carsten Rosenberg Hansen

Vores undertitel er hentet fra tredje del af Iven Reventlows disputats, *Studier af komplicerede psykobiologiske fænomener*. Når vi fremhæver ordet *biologi* er det fordi det giver et alt for snævert indtryk af de områder, som dækkes af de metodologiske overvejelser der så forbilledligt klart bliver fremlagt og diskuteret i disputatsen tredje del.

Ivens studier af hundestejlers redeadfærd er i sig selv bemærkelsesværdige bl.a. i kraft af deres grundighed og detaljerighed, og det vellykkede forsøg på at opstille en matematisk model til beskrivelse af de eksperimentelle resultater.

Men det forekommer os endnu vigtigere, at betingelserne for studierne bliver almengjorte og problematiseres. Det indebærer at afhandlingen får en bærekraft og giver inspiration langt ud over studiet af hundestejler, og at mange af de problemstillinger som disputatsen berører, er gyldige over for komplicerede og sammensatte psykologiske fænomener - eller sagt på en mere jordbunden måde: over for studiet af ganske dagligdags fænomener, der normalt ikke er genstand for undersøgelse, måske netop fordi de er for sammensatte.

Vi har studeret læseoplevelser med Iven i en årrække, og i den forbindelse er vi ofte stødt på metodologiske vanskeligheder, som i en eller anden form var - om ikke forudset - så dog antydet i Ivens afhandling. Og vores overtitel skulle netop understrege denne forbindelse i psykologisk og metodologisk henseende.

Ud fra en vis synsvinkel kunne man sige, at Ivens afhandling er en art opgør med den klassiske naturvidenskabelige metode. For en ung videnskab (som psykologien) uden fast tradition kan den klassiske naturvidenskab tilsyneladende tilbyde en gennemprøvet, pålidelig, og solid metodik for eksperimenter.

mentelle undersøgelser - for metoden består som bekendt i at man sørger for at kun en faktor får lov til at variere m.h.t. sin indflydelse på det fænomen man vil undersøge. M.a.o.: man kan beskrive sit forsøg i alle detaljer og man kan gentage det ad libitum. ...//118 ...

Hvis man også ved studier af psykologiske fænomener kan isolere eller manipulere på en bestemt måde med den enkelte faktor, kan den naturvidenskabelige metode også her forekomme at være ideel. Men som Iven demonstrerer det gang på gang med klare eksempler, er sagen i hvert fald ikke så enkel, hvis man skal studere komplicerede psykologiske fænomener. For det første viser han, at det kræver et vist forkundskab til det fænomen man vil undersøge, hvis man vil udelukke eller fastholde en bestemt faktor. Og for det andet rummer metoden nogle risici, som kan gøre den værdiløs - i hvert fald i forhold til hypotesen: dels kan metoden betyde, at man - ved at udelukke eller fastholde en bestemt faktor - forhindrer at man får afdækket den rette sammenhæng mellem de faktorer, der bestemmer det fænomen, man undersøger; og dels kan fremgangsmåden på en uklar måde være så alvorligt et indgreb, at man i realiteten kommer til at undersøge noget andet end man først troede. Og det følger at disse faldgrubers antal øges jo mere kompliceret det studerede fænomen er.

Afhandlingens forslag til en farbar vej uden om disse faldgruber ligger i brugen af Georg Raschs arbejde med målingsmodeller og Raschs udvikling af begrebet »specifik objektivitet« (se f.eks. Rasch 1977). Rasch opfatter sammenligninger som det centrale metodiske værktøj ved kvantitative, eksperimentelle undersøgelser og det er af helt afgørende betydning at få klarlagt og præciseret, hvordan man kan foretage sammenligninger på en meningsfuld måde: »Two features seem indispensable in scientific statements: They deal with *comparisons*, and the comparisons should be *objective*.« (Rasch 1966).

Kravet om specifik objektivitet har en række væsentlige konsekvenser for bearbejdelse og analyse af de data man får i en undersøgelse; og anvendelsen af de afledte målingsmodeller kan afsløre inkonsistenser i det benyttede apparatur (f.eks. tests, spørgeskemaer).

Men som Iven demonstrerer det i sin afhandling (173 et seq.) vil en eksperimentel tankegang ad modum Rasch allerede øve indflydelse ved tilrettelæggelsen af en undersøgelses design; det gælder valget af hvilke grupper af personer, det skal omfatte; og det gælder valget af faktorer, man vil sammenligne, fordi de på deres side bestemmes af formodninger om hvilke parametre, der karakteriserer det undersøgte fænomen.

Det er ikke tilfældigt, at dette meget væsentlige og komplicerede eksempel i afhandlingen stammer fra det store forskningsprojekt »Studier af de nordiske landes kulturelle liv« (1968-79), der fandt sted i Nordisk Sommeruniversitets regi. Iven deltog som psykologisk konsulent i projektet »Metodeproblemer ved udforskning af kunstværker (litteratur) som genstand for oplevelse«.

Den egentlige igangsætter til dette projekt var Lars Bostrup, som var elev af Georg Rasch. Det var inden for rammerne af dette projekt vores samarbejde med Iven startede. ... // 119 ... Som psykolog var Iven præget af den fænomenologiske Københavnerskole - og da ikke alle kan formodes at have dens baggrund præsent er en kort introduktion på sin plads: den er blevet udviklet i et samspil mellem psykologer og filosoffer fra århundredeskiftet til ca. 1970 med Edgar Rubin (1886-1951) som sin fremmeste repræsentant. Grundtanken er at vort sjæleliv, vore oplevelser og handlinger følger lovmæssigheder, der er lige så uforanderlige og faste som dem der hersker i fysikkens verden. Når menneskeli-

vet forekommer kaotisk er det kun fordi det er så rigt, og der er en sådan mængde af forskellige faktorer i det enkelte individs liv. Men samtidig er det muligt at få forskellige personer til at rapportere om deres erfaringer og derved at få oplysninger, der kan bruges til at skaffe viden, der kan kaste lys over lovmæssighederne i menneskelig erfaring og handling. Og denne rapportering kan finde sted samtidig med oplevelsen (introspektion) eller efter at man har haft den (retrospektion).

Under alle omstændigheder var Ivens baggrund da vi begyndte vores samarbejde metodologisk - og i det følgende vil vi prøve at illustrere, hvilke spor det har sat sig i vores undersøgelser.

Men det betyder ikke nødvendigvis, at Iven hæfter for det hele: i et tæt samarbejde over tyve år har psykologi og statistik været på strejftog i litteraturkritikken og oversættelsesvidenskabens områder, ligesom det modsatte har været tilfældet.

Parti fra Romsø

Det fag, som i særlig grad skulle indgå i det nordiske projekt, litteraturvidenskab, omfatter mange forskellige »skoler« eller underdiscipliner, som f.eks. tekstkritikken, hvis mål det er at opstille »den korrekte tekst« som forfatteren selv skrev og som blev forfladiget af sættere, tidens tand, og uforudsete tilskikkelser; den biografiske skole, der går bag om teksten og ser nærmere på forfatterpersonligheden; den nykritiske skole, der betragter teksten som en autonom, ofte ahistorisk størrelse.

Vi må selvfølgelig huske, at der er sket store skred i denne videnskab i de sidste 20 år. I denne sammenhæng er det imidlertid oplagt, at litteraturforskeren i sin metodik bliver tvunget til at anskue sin forskningsgenstand som en objektivt beskrivbar og personuafhængig størrelse. Hertil kommer så, at de forskellige tilgange inden for litteraturvidenskab sjældent bruges i »renkultur« af den enkelte forsker.

I projektets forberedende fase måtte det derfor uundgåeligt komme til nogle opgør mellem den psykologiske fænomenologi og litteraturforskernes implicite påberåbelse af egen objektivitet. Disse konfrontationer skyldtes ikke mindst, at det var svært for psykologer og statistikere at acceptere de meget brede - i deres øjne upræcise - problemformuleringer, der er typiske for humaniora. ...// 120 ...

Peter Brask illustrerede disse forskelle i den operationelle basis på en meget humoristisk, men også uforglemmelig vis, ved højtideligt at trække vore borde fra hinanden og udnævne mellemrummet til »kulturkløften« - den forskel, der i samtidens rindalistiske inspirerede debat skulle findes mellem det elitære åndsaristokrati og »manden på gaden« (og som vel også varslede ungdomsoprøret).

I hvert fald var det kun Peter Brask, Cay Dollerup og Niels Jørgen Skydsgaard, der - fra dansk litteraturforsknings side - gik ind i projektet med klart formulerede problemstillinger, der - som selve projektets titel krævede det - accepterede at den litterære oplevelse opstod i en fusion mellem tekst, læser, og

omverden. Og det er næppe noget tilfælde at i hvert fald de to sidstnævnte var stærkt påvirkede af nykritikken der udmærker sig ved at have insisteret på at skærpe det litteraturkritiske begrebsapparat og tekstanalysens terminologi op på at tolkninger hele tiden må kunne dokumenteres ved reference til teksten.

Det blev således det sammensatte, dagligdags fænomen: at læse litteratur, in casu noveller, der kom til at stå centralt for deres undersøgelser.

Den første studie, »Spændingsundersøgelsen« havde haft sin spæde start i 1965, og det var Georg Raschs interesse for netop denne undersøgelse, der havde ført til skabelsen af hele metodeprojektet. Dens tese var at eftersom litteraturforskere hyppigt talte om novellers »spænding«, »intensitet« o.lign. ville det ikke volde store problemer at eftervise den, og derigennem til en vis grad kritikens objektivitet. Raschs interesse var at hægte oplevelsen af spænding op på læsernes oplevelser og ved sammenligninger mellem dem, at kunne fastlægge en specifik objektivitet.

Iven foreslog, at vi til at begynde med kombinerede introspektion med retrospektion, og altså fik læserne til at rapportere om deres oplevelse af »spænding« og »intensitet« m.v. under læsning, samt bagefter at forsøge at beskrive hvad de mente med begreberne. På side 150-151 i sin afhandling nævner Iven en faldgrube i undersøgelsen netop i »Spændingsundersøgelsen«. Undersøgelsen gik nu ikke i den faldgrube der nævnes der, men det ændrer ikke ved det principielt rigtige i at læserne, som Iven siger det, kunne have »en forskellig oplevelse af spænding i novellen«.

Det havde de - og det kom ikke bag på os, for det havde kritikerne også haft. Men det viste sig også, at læserne opfattede en lang række ting, som de syntes var »gode« i novellerne som knyttet til et eller flere af de mange begreber, som kritikerne eller de selv brugte for denne »spændingsoplevelse«.

Over mere end fyrré læsninger kunne vi nok finde en vis svag systematik i læsernes oplevelser, der var tilstrækkelig til vi kunne udelukke nogle af de betegnelser for »spænding«, som vi var startet med. ...// 121 ...

Men vi stod tilbage med et væsentligt problem, som Iven nævner et andet sted i disputatsen, nemlig at vi »kommer til at arbejde med ganske indviklede matricer, der omfatter mange variable«, hvis vi ville afdække nogen form for mønster, nogen specifik objektivitet. Iven fortsætter samme sted: »... men det gør vor forøgede matematisk/statistiske viden og arbejdsbesparelsen som de moderne EDB-anlæg medfører jo netop muligt. «

Det kunne den måske nok have gjort; og de foreløbige rapporteringer havde også afsløret, at oplevelsen af spænding er en væsentlig ingrediens i den enkelte læsers vurdering og oplevelse af om en novelle er god, så vi havde fat i noget der er vigtigt for læsningen. Men samtidig måtte vi erkende, at resultatet faktisk ville være af forsvindende lille interesse for litteraturforskere i forhold til de summer vi dengang - i 1969 - havde måttet betale for en datamatisk behandling.

Derfor var det dengang fornuftigt at lukke undersøgelsen. Til gengæld ved vi nu - hvor vi har foretaget andre undersøgelser med rapporteringer under læsningen - at en tilbagevenden til det gamle materiale vil være meget værdifuld ud fra en anden synsvinkel. Bortset fra amerikaneren Alan C. Purves (1964) der brugte nogle helt andre og ikke-sammenlignelige analysemetoder over for sit materiale, er der ikke foretaget rapporteringer under læsning som er underkastet tilsvarende kvalitative analyser.

Suppleret med det materiale vi har fået fra vore andre undersøgelser ville »Spændingsundersøgelsens« biresultater altså kunne udsige meget om læseprocessen, og det ville have værdi ud fra pædagogiske, kritiske og teoretiske synsvinkler. Selve det faktum at vi i denne undersøgelse spurgte om noget helt specifikt, nemlig oplevelsen af spænding, indebærer, at udsagn om andre dele i læsernes oplevelse i hvert fald ikke er påvirket af vores instruktion og vores forhåndsformodninger - materialet er meget værdifuldt til at kontrollere andre undersøgelser.

Det fik vi at se i en anden undersøgelse i Metodeprojektet, »Vædderundersøgelsen« - som vi nu, af grunde vi skal vende tilbage tilkalder »Vædder 1«. Her skulle læserne rapportere om hvordan de oplevede hovedpersonen i Cecil Bødkers novelle »Vædderen«, københavnerdrengen Vagn, der er på ferie på landet og keder sig gudsjammerligt til han begynder at tirre den farlige vædder. Tanken var at vi derved fik indblik i hvordan læsere gestaltede en litterær skikkelse. Og igen brugte vi introspektion og retrospektion for at få oplysninger om oplevelsen af drengen.

Det førte til en serie forforsøg for »Vædder 1«, der på udmærket - omend primitiv - vis, illustrerer en modificeret udgave af Ivens tanke i disputatsen (s. 171) om at lave forsøg med grupper af individer og hvor man kun ændrer en faktor, som i sig selv kan være kompliceret. ... // 122 ...

I den første forforsøgsserie, som vi vil kalde A, viste det sig at vi af de ti læsere i forsøget hvor de skulle rapportere om deres oplevelse af Vagn, ifølge forsøgslederens rapport havde holdt med ham fra først til sidst. Vi ville formentlig nok have taget dette overraskende resultat for gode varer - for det var jo en »empirisk« kendsgerning - hvis vi ikke tilfældigvis havde brugt samme novelle i »Spændingsundersøgelsen«, og de 16 læsere, der omtalte Vagns adfærd i den undersøgelse, havde udtalt sig meget fordømmende om drengen.

Vi lod disse 16 læsere indgå i »Vædder 1« som serie B og gik i gang med to nye serier forforsøg med introspektion og retrospektion, serierne C og D: ... // 123 ...

Oversigt over forsøgene i "Vædder 1"

Serie	Læsernes		Forsøgsledernes		Instruktion om især at fortælle om	Læsernes gennemsnitlige	
	Antal	Baggrund m.v.	Antal	Spørgsmål		Kommentartid i minutter	Antal replikker u. læsningen
A	10	især stud.psyk.'er	1	mange	Vagn	96	46
B	16	med/under højere udd.	2	fhv. få	»spændingen«	12	27
C	11	med/under højere udd.	2-3	fhv. få	Vagn	18	44
D	5	gymnasiaster	3	fhv. få	Vagn	9	29

Det fremgår af tabellen, at vi i »Vædder 1« havde forførsøg med flere parametre: a) grupper af læsere med forskellig/ens baggrund, b) en instruktion, c) en forsøgsleder med en speciel teknik, d) introspektion, e) nedskrift og båndoptagelse, og f) en analyse.

Serierne A og B svarer stort set overens på punkterne d) og e), samt tilsyneladende f).

Mistanken samlede sig derfor om at den var kikset et andet sted, idet selve det faktum at serie B havde haft 2 forsøgsledere netop for at forhindre ledende spørgsmål og lign. havde haft en art intern kontrol fik os til at friholde serie B for mistanke. Af tabellen ser vi at forsøgslederen havde stillet mange spørgsmål og tilmed udvalgt sine læsere blandt (progressive) stud. psyk.'er. Søgelyset blev rettet mod en »Rosenthaleffekt« hvor hun havde påvirket læserne med ledende spørgsmål. Og hele materialet fra serie A blev underkastet en minutiøs analyse.

Men samtidig afholdt vi serierne C og D, for at prøve dele af forsøgsdesignet igennem: i serie C var det således læsergruppens baggrund og forsøgsledernes spørgsmål, der blev harmoniseret med serie B. Og i serie D var det så udelukkende læsernes baggrund, der blev en anden.

I Serie C - hvor vi checkede de oplagte faldgruber - fik vi stort set samme resultat som i serie A: læsere var ikke villige til at fordømme Vagn. ...// 124 ...

Men da denne serie var slut havde vi også afsluttet vores gennemgang af alt materialet. Det var nu tydeligt, at forsøgslederen ikke havde stillet ledende spørgsmål: hun havde kun - ganske vist ret intenst - tilskyndet læserne til at kommentere, så de havde fabuleret meget mere end læsere i serierne B og C.

Men i sin analyse af resultaterne havde hun ikke bidt mærke i at der hos læserne i Serie A (ligesom det i øvrigt senere også var tilfældet i Serie C) forekom en lang række lidet smigrende bemærkninger om Vagn, såsom at han var »blødtørstig«, »psykopat« m.m. til trods for at læsere tilsyneladende holdt med ham.

Dette betød en omlægning af vores retrospektive udspørgning i Serie D. For når læsere her var fær-

dige med novellen, spurgte vi dem ligeud: »Kunne du lide Vagn?« og fik et benægtende svar. Vi kunne derfor fastslå, at selv om det ikke var helt oplagt ændrede de fleste læsere deres holdning over for drengen fra velvilje til kraftigt afsky - uden at de gav udtryk for det.

Skylden for det »urigtige«, slørede resultat lå hos instruktionen, og da vi først var klare over det, kunne vi se, at den var for lang og for detaljeret. Den gjorde det vanskeligt for læserne at være helt ærlige - måske fordi de ikke kunne lide at fremstå som om de var bigotte. Det kan vi i hvert fald gætte på. Men det lange af det korte er at vi i forsøgets serier A, C og D kun i begrænset omfang undersøgte det der var vores hovedmål - netop fordi vi egentlig ikke havde nogen forestilling om at den eneste faktor, der tilsyneladende var konstant, i virkeligheden var et kraftigt indgreb i den »naturlige læseproces« (jf. Dollerup 1974).

På den anden side var vores serie B en kontrol, der betød at vi vidste at alle resultater fra alle læsninger var værdifulde og korrekte for så vidt som de gengav *aspekter* i den sammensatte størrelse, som oplevelsen af en person i en litterær skikkelse er. Det var afdækket ved Københavnerskolens metodik, der imidlertid typisk er kvalitativ.

Der skete så en nyskabelse for Københavnerskolen i og med at vi - af hensyn til kvantificeringen - besluttede at udarbejde spørgeskemaer ud fra de aspekter læserne havde rapporteret om i deres oplevelse.

Da disse spørgeskemaer var afprøvet, blev novellen læst af over 700 gymnasiaster, og i den forbindelse undersøgte vi samspillet mellem nogle af de sammensatte faktorer der indgår i læsernes oplevelse af hovedpersonen i Cecil Bødkers novelle.

Som nævnt var udgangspunktet for undersøgelsen nykritisk, og det blev skærpet, så vi med tre forskellige udgaver af novellen kunne undersøge hvilken virkning fortælleformen - der ofte står centralt i nykritikken - havde på grupper af læsere: for første gang kom der en klart empirisk og eksperimentel dokumentation af at kritikken ikke arbejder i et vakuum når den taler om f.eks. ladede udtryk - de har en effekt. ...// 125 ...

Selvfølgelig fandt vi velkendte gruppeforskelle på piger og drenge (f.eks. kunne piger bedre lide Vagn til at begynde med end drenge); men vi fandt bl.a. også ud af at der var grupper, der blev determineret af aspekter af deres oplevelse af drengen: f.eks. bestemmer læsernes oplevelse af om Vagn er følsom eller ej deres holdning til om han er i en vanskelig situation. Det er metodisk meget interessant, fordi vi her kvantitativt får afdækket samspil mellem faktorer man ikke umiddelbart ville have forventet. Og teoretisk er det en sensationel dokumentation af, hvorfor både Norman Hollands personlighedscentrerede teorier om læsningen og Fishs tanker om »fortolkningsgrupper« af læsere, er korrekte: kimen koeksisterer i den enkeltes oplevelse (jf. Dollerup og Rosenberg Hansen 1986).

Iven nævner hvordan han selv i hundestejleforsøgene mener man ikke kan udelukke en lang række sammensatte faktorer (miljø, virkningen af ødelæggelsen af reden osv.) der alle kan indgå erkendelsesteoretisk på samme måde i et forsøg, selv om de har meget forskellige opbygninger.

Læsere er ikke hundestejler - og verden er i bedste fald et meget kompliceret akvarium. Men som det vil have fremgået, kan man udmærket bruge metoderne fra studiet af småfisk, og især de overvejelser Iven i sin tid gjorde sig, på komplicerede fænomener som læsning.

Vi er i gang også med andre undersøgelser, men vil slutte med en kortfattet beskrivelse af Vædder-

undersøgelseernes fremtid: for faktum er jo, at vi har en solid eksperimentel viden om hvordan danskere oplevede den bestemte novelle i 1970/71, og det ville være tåbeligt om den viden ikke blev brugt til at se, hvordan f.eks. »smagen« og folks holdning til en outsider er ændret. Vi har kortlagt disse ændringer kvalitativt i forforsøg til »Vædder 2« - der er et eksperimentelt springbræt for »Vædder 3« i Danmark og »Vædder 4« i USA. (Den sidste undersøgelse indføres af hensyn til sammenligneligheden i denne og andre internationale undersøgelser.)

I tabel 2 viser vi opstillingen i disse to identiske undersøgelser, der bl.a. skal kortlægge (a) effekten af ændringer i teksten, (b) hvordan læserne forholder sig til novellens hovedperson under læsningen, og (c) hvilke forskelle der er i læsernes oplevelse i forhold til tidligere (nemlig i »Vædder 1«) eller i forhold til samtidige læsere i et andet land (jf. Dollerup, Rosenberg Hansen og Reventlow 1985).

Tabel 2. Oversigt over opstillingen i »Vædder 3« i Danmark og »Vædder 4« i USA

Tekst	Antal læsere	Rapportering under læsningen	Antal læsere	Rapportering efter læsningen
A: Original tekst	400	Ingen	200	For alle læsere: Samme spørgeskema om oplevelsen (med supplerende spørgsmål fra 1955) Samme spørgeskema om læserens baggrund og udvalgte personlighedstræk udviklet i 1985
		Mellemlæg for hver tekstside	200	
B: Tekst uden forfatterens kommentarer	400	Ingen	200	
		Mellemlæg for hver tekstside	200	
C: Tekst uden visse 1) ladede udsagn	400	Ingen	200	
		Mellemlæg for hver tekstside	200	
D: Tekst uden alle 2) ladede udsagn	400	Ingen	200	
		Mellemlæg for hver tekstside	200	

1) Denne tekst blev udarbejdet i 1970, fortrinsvis på basis af lærernes rapporter.

2) Denne tekst blev udarbejdet i 1985, fortrinsvis på basis af en litterær analyse.

Iven er en af fædrene til dette design, og vi synes derfor han på det smukkeste her har efterlevet hvad han selv sagde i 1970 i sin teoretiske diskussion af det nordiske projekt:

»Det må blive fremtidig forsknings opgave at bestemme så mange faktorer som muligt, der indgår i[en særligt kompleks størrelse, deri sammenfatter de mange faktorer, der karakteriserer de enkelte specielle individer, medens de øvrige parametre angiver, hvorledes samtlige individer forandrer sig, efter at de enkelte veldefinerede eksperimentelle faktorer er indført. Ved at gruppere [læsere] med hensyn til egenskaber, der er af betydning for kunstoplevelsen... « (179-80).

Tak

Forfatterne ønsker først og fremmest at takke Iven Reventlow for inspirerende og godt samarbejde gennem årene.

Vi takker alle de læsere der har deltaget i vore forsøg, og Nordisk Kulturfond, Engelsk Institut og Psykologisk Laboratorium, Københavns universitet for økonomisk bistand til de undersøgelser vi har beskrevet her.

Referencer

Dollerup, Cay: Læsernes holdning til en litterær skikkelse - En redegørelse for metodiske problemer der har interesse for pædagoger. *Meddelelser fra dansklærerforeningen*, 1974, 227-243.

Dollerup, Cay og Carsten Rosenberg Hansen: »Ram 1« - an Experimental and Methodological Study in Readers' Experience of a Fictional Character during Reading with Some Remarks on the Ontological Status of the Work of Literature. In Blake, Nancy (Ed.). *Literature and Psychology*. 1986. (in press).

Dollerup, Cay, Iven Reventlow, Carsten Rosenberg Hansen, Christopher Tinson: *The Ram Studies 1,2,3 and 4: a Description of the Thinking, Set-up and Planning of the Studies*. Dept. of English, 1985. 47 pp.

Purves, Alan C.: *The Responses of Adolescents While Reading Four Short Stories*. Champaign Ill. 1984.

Rasch, G.: An informal report on the present state of a theory of objectivity in comparisons. *Proceedings of the NUFFIC International Summer Session in Science at »Het Oude Hof«, The Hague, 14.-28.th July, 1966*.

Rasch, G.: Begrundelse for og konsekvenser af et krav om specifik objektivitet. Danmarks Pædagogiske Institut, 1977.

Reventlow, L: *Studier af komplicerede psykobiologiske fænomener*. København, Munksgaard, 1970.

The lighthouse on the island of Romsø, Denmark